

**TÜRK HUKUK TARİHİ
ARAŞTIRMALARI**

Journal of Turkish Legal History

ISSN: 1306-6889

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Journal of Turkish Legal History

Sayı 24, 2017 (Güz)

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü	Fethi Gedikli (İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü)
Kurucular	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mustafa Şentop, Mürteza Bedir
Yayın Kurulu	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mürteza Bedir, Sami Erdem, Ayhan Ceylan, Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu
Danışma Kurulu	İdris Bostan (İstanbul Ü.), Feridun Emecen (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Mehmet İpşirli (İstanbul Medipol Üni.), İsmail E. Erünsal (İstanbul 29 Mayıs Üni.), M. Emin Artuk (İstanbul Medipol Üni.), İbrahim Kâfi Dönmez (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Kemal Beydilli (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Engin Deniz Akarlı (İstanbul Şehir Üni.), Sevgi Gül Akyılmaz (Ankara Hacı Bayram Veli Üni.), Mustafa Avcı (Ankara Sosyal Bilimler Üni.), Yusuf Karakoç (Dokuz Eylül Üni.), Nevin Ünal Özkorkut (Ankara Üni.)
Editör	Fethi Gedikli
Yardımcı Editör	Ali Adem Yörük
Sekreterlik	Furkan Şahan
Baskı	Mikyasa Basım Yayın Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti. Örnektepe Mahallesi, Pazaraltı Sokak No:96 Beyoğlu/İstanbul 0212 528 95 28
Baskı Tarihi	Kasım 2019

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları yılda iki sayı yayımlanan hakemli bir dergidir.
Dergide yer alan yazıların ilmî ve fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yönetim

İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal
Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Merkez Bina
Oda 58 Beyazıt/İstanbul/Türkiye
e-posta: hukuktarihimerkezi@istanbul.edu.tr

Bu sayı Sancaktepe Belediyesi'nin katkılarıyla basılmıştır.
Belediye Başkanı Av. Şeyma Döğücü'ye teşekkür ederiz.

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Sayı 24 • 2017 (Güz)

İçindekiler

Hukuk Tarihimizde Baba-Oğul 'Berki'ler: Ali Himmet Berki ve Şakir Berki <i>Ali Birinci</i>	5
Şer'iyye ve Nizâmiyye Mahkemelerindeki Yargılama Sürelerinin Mukayesesi <i>Muhammed Ceyhan</i>	55
Vakıf Nedir? Multidisipliner Bir Yaklaşımla Vakfın Anlam Katmanlarını Aramak <i>Osman Safa Bursalı</i>	85
<i>Belgeler/Notlar</i>	99
Hukuk Reformu Metinleri 4: Server Cemal'in Tedrisat-ı Hukukiye Başlıklı Mekteb-i Hukuk Eleştirisi <i>Haz. Rıdvan Abdurrahman Demirtaş</i>	

Belgeler/Notlar

HUKUK REFORMU METİNLERİ 4: SERVER CEMAL'İN TEDRİSAT-I HUKUKİYE BAŞLIKLIL MEKTEB-İ HUKUK ELEŞTİRİSİ**

Haz. Rıdvan Abdurrahman Demirtaş*

Mekteb-i Hukuk'un yeşil çuhalı kocaman imtihan masası önünden -bir daha talebe sıfatıyla oturmamak üzere- kalktıktan sonra bu müessese-i maarifte şübbân-ı vatanın geçirdiği sinîn-i mesaiyi bir kere daha hatırlamak, yorgun dimağımı tasvir-i tedrisât için biraz daha hırpalamak istemiyorum. Fakat bu hususta söyleyebileceğim şeyler, bunalmış bir adamın söyleyeceği şeylerden fazla olamayacaktır. Birçok sene süren imtihanın bâr-ı elîmi altında ezilmiş olmaktan mütevellid bir teşevvüş-i dimağî içinde ne derecede müteselsil bir ifadede bulunmak kâbil olacağını bu yoldan geçmiş olanlar pek iyi takdir ederler zannediyorum. Malumdur ki bir memlekette tedrisât-ı hukukiye pek ziyade haiz-i ehemmiyettir. Çünkü hukuk, insanlık demektir. Hukuk olmayınca cemiyet-i beşeriye pâyidâr olamaz. Edvâr-ı ibtidaiyede, en vahşi insanlar arasında bile mecburiyet-i hukukiye hissedilmiştir. Fikr-i hukuk bir memlekette

* Ar. Gör., İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı.

** Dizi hakkında bilgi için bkz. Ali Adem Yörük, "Hukuk Reformu Metinleri - Giriş", Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, sy. 21, 2016 Bahar, s. 83-86. Yazının künyesi şöyle: Server Cemal (Mekteb-i Hukuk mezunlarından), "Tedrisât-ı Hukukiye", İlm-i Hukuk ve Mukayese-i Kavânîn Mecmuası, nr. 2, 30 Nisan 1325 [13 Mayıs 1909], s. 130-134. Yazı "Mekteb-i Hukuk arkadaşlarıma" ithaf edilmiştir. Sonundaki "Çengelköy, 20 Mart 325" kaydından anlaşılacağı üzere 31 Mart hadisesinden önce yazılmış (2 Nisan 1909), sonra basılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra çıkmış başka bir yazısı, bu dönemdeki hissiyatını yansıtmak bakımından zikredilebilir. Bkz. "Nesl-i Cedid", Yevmî Servet-i Fünûn, nr. 15, 27 Temmuz 1324 (9 Ağustos 1908), s. 4. İbrahim Alâettin Gövsa'nın verdiği bilgilere göre Server Cemal Bey (1885-1932), Kadıköy Frères Mektebi ile Galatasaray Lisesi'nde okuduktan sonra 1907 yılında Mekteb-i Hukuk'tan, 1911 yılında Paris Siyasî İlimler Mektebi'nden mezun olmuş, Hariciye'de görev almıştır.

ne kadar metîn, ne kadar esaslı surette intişar eder ise o hey'etin istikbali o kadar emin olur. O mülkte feyizler, teâliler daima birbirini vely eder. Hatta bu hakikati pek iyi bilen rüesa, daima hukuktan tevahhuş etmişler ve onun tevessü etmemesi için var kuvvetleriyle çalışmışlardır. Ulûm-ı tabiiye, insana esrar-ı mevcudiyetini, suret-i hilkatini, şerâit-i maddiye-i hayatiyesini öğrettiği gibi, ulûm-ı ictimaiye zümresinden olan hukuk da insanlığını, onun vezaif-i ulviyesini öğretir, bildirir. Dünyadaki mevkiini, yapıp yapmaması ve kendisine yapılıp yapılmaması lâzım gelen şeyleri gösterir. Tarih-i hukuk ile beşeriyetin merâhil-i terakkiyatı taayyün eder. Gelip geçen insanlar, hukuk-ı tabiiyelerini nasıl, ne suretle, ne vasıtalarla derece derece elde etmişler, insaniyet-i muztaribe kuyûd-ı sefileden ne mertebe kurtulabilmiş ve el-ân kurtulamadığı bazı esaretlerden nasıl kurtulacaktır, âşikâr eder.

İşte müstebidlerin yegâne menfaatleri bu “nasıl kurtulacaklardır”ı mümkün mertebe fikirlerden uzaklaştırmak, hatırlardan silmeye çalışmaktır. Fakat fikr-i beşer her türlü tazyike rağmen -sıkı tabakât-ı arziye altında nihayet bir menfez bularak fişkırın bürganlar gibi- bir gün gelir, sivrilerek kaçar, çıkar.

Memleketimizdeki hukuk tedrisâtından bahsetmek için safahât-ı tarihiyeye geçerek evvela Adliye Dairesi'nde, badehu Mekteb-i Sultanî dahilinde ve nihayet şimdiki Mekteb-i Hukuk'ta takip olunagelen usullere dair tafsilât vermek istemiyorum.

Tahminime göre bu tarihçenin ilk sahifeleri zaten pek muhtasar bir

Bkz. İbrahim Alâettin Gövsa, Türk Meşhurları, İstanbul, Yedigün Neşriyatı, 1946, s. 451 (Gövsa, vefat tarihini hataen 1931 olarak vermiştir. Krş. “Marsilya Başkonsolosumuz Feci Bir Surette Öldürüldü”, Akşam, nr. 4814, 5 Mart 1932, s. 2). Server Cemal'in tespit edebildiğimiz tek kitabı Muhibbân-ı Hürriyet Locası tarafından basılmış Ahlâkiyatın Suret-i Cedîde-i Telakkisi başlıklı bir konuşma metnidir. Kapak notu şöyle: “Muhibbân-ı Hürriyet Mah[fel-i] muhteremi aza-yı âmilesinden Server Cemal bira[der] tarafından 9 Mart 1917 akşamı yapılan musâhabedir”. Kendisi ve nesiltaşları hakkında önemli bilgiler içeren, konumuzla doğrudan bağlantılı iki vefat yazısı için bkz. “Ahmed Şuayb [1876-1910] İçin”, Tanin, nr. 843, 8 Kânunısâni [Ocak] 1911, s. 3; “Anatole Leroy-Beaulieu'nun [1842-1912] Vefatı”, Tanin, nr. 1369, 22 Haziran 1912, s. 3. (İkisi de Server Cemal'in hocasıdır). Server Cemal, bu yazıda, yeni bir mezun (kendi ifadesiyle “bunalmış bir adam”) olarak Mekteb-i Hukuk'u olumsuzlukları öne çıkararak tasvir etmiş; tedris usullerinin fenalığına, bazı hocaların yetersizliğine, derslerin ehline tevdi edilmemesine dikkat çekmiştir. Kanun metinleri ile nazariyatı birlikte dikkate alan bir anlatım yerine kanunların madde madde açıklanmasını; Fıkıh usulü, Mecelle, ahkâm-ı nikâh ve mukaddime-i ilm-i hukukun yanlış usullerle öğretilmesini özellikle eleştirmektedir. İmtihan usullerinden ve öğrencilerin fikrî seviyesinden başka bir makalede bahsedeceğini söylemesine rağmen yazının devamı gelmemiştir. (Ed. Ali Adem Yörük).

surette yazılabilecek mahiyettedirler. Asıl tavzih ve ıslah olunması lâzım olan cihet, şimdiki mektep binası dahilinde şu on-on beş sene zarfında yetişen genç dimağların maruz kaldıkları usullerdir.

Her şeyden evvel dört sene takib-i tedrisât eden bir mezun sıfat ve salâhiyetiyle diyebilirim ki Mekteb-i Hukuk'ta gördüğüm usul-ı tedris pek fena idi. Bu sebepten, kuvve-i fikriyeyi parlatacak yerde söndürüyordu. İstisnalardan hiçbir zaman bahsolunamayacağı için ekseriyeti nazar-ı itibarda tutarak bir neticeye destres olmak ister isek pek tehî-dest çıkacağımız şüphesizdir.

Mekteb-i Hukuk, eğer kavânîn-i mevzuayı -biraz tefsir ile- harfiyen öğretmek için küşâd edilmiş bir müessese ise kütüb-i matbua bu hizmeti ma'a-ziyadetin ifa edebilirdi. Yok, yukarıda arzettiğim gibi, insanlara insanlığı öğretmek ve dekâik-i şu'ûn ve hadisâta kesb-i ittilâ ettirmek içinse bunun adem-i kifayeti pek âşikâr idi. Madem ki şeriatımız mucebince ilmi Çin'de dahi olsa aramaya gideceğiz ve madem ki hususât-ı medeniyede Garbdan isti'âre-i nura ihtiyacımızı müdrükiz, o halde bu hususlarda Garbdaki tedrisât-ı hukukiyeye bir nazar-ı im'ân atfetmeye mecburuz.

Malumdur ki Garbda tahsil-i hukuk edenlerin, darülfünununun o şubesinde senelerle muallimîn-i muktedirenin takrirlerini zabt ile meşgul bulunanların cümlesi avukat, hakim olmak için çalışmazlar. Orada tahsil-i hukuk, hemen her şey için, muharrirlik için, ediblik için, memurluk için, tüccarlık için lâzımdır. Ve bugün Fransa'da üdebâdan, muharrirînden hukuk doktoru bulunanlara tesadüf etmek o kadar müşkil değildir. Hele ulûm-ı ictimaiye vadisinde, vadi-i siyasiyâta icâle-i fikr u kalem etmek isteyen muharrirîn ve hutebâ için bu tahsil öyle ihmal olunabilir bir tahsil midir?

Her meslekte, her yerde hak olduğu için ve hukuku bilmeyen hakkı istemeyi de bilmeyeceği cihetle tedrisât-ı hukukiyenin nâkıs olduğu yerlerde hakikatin de az olacağı bedîhîdir.

Söylemek istediğim şey pek vâsi olduğundan bahsimiz hududunu biraz aştıktan sonra sadede ircâ'-ı kelim edelim:

Mekteb-i Hukukumuzdaki usul-i tedris fena idi. Çünkü evvela usul-i tedris bilen hocalarımız azdı. Sâniyen, malumat-ı vâsia sahibi muallimler eksikti. Sâlisen, ahvâl-i memleket bu zevâtın talime olan zevk ve hâhişlerini kesr ediyordu. Fakat bütün bu kusurların fevkinde idarece bir hata vardı ki o da her dersi ehline tevdi etmemekti. Ve bu hata-yı azîmin el-ân devam etmekte olduğunu gördüğümden şu mütalaâtı neşre cesaretle hizmet edebileceğimi zannediyorum.

rum.

Mektepte bütün kavânîn-i asliye ve usuliye -bir ikisi müstesna olmak üzere- madde-be-madde tavzih ve teşrih olunarak okutuluyordu ki bunun ben, en birinci aleyhdarlarındandıım. Re'yimce -bazı muallimlerin yaptıkları gibi- nazariyât ile mütûnu mezc ederek talim etmek en fâide-bahş usul olsa gerektir.

İkinci bir cihet de bazı şu'abât-ı ulûmun pek muğlak, talebeyi adeta yoracak, bıktırarak bir usul-i müşevveş dairesinde tedris edilmesidir.

Mesela bir nev felsefe-i hukuk-ı İslâmiye olup ulûm-ı mantıkiye ile irtibat-ı kavîsi bulunan o mükemmel *usul-i fikhî* birtakım tabirât-ı kadîme ile mâl-â-mâl olarak okutmakta ve telhis ve tavzih suretiyle şimdiki açık Türkçe ile takrir etmemekte ne fâide mutasavverdir? Bu husustaki inat ne gibi semereler verebilir?

Bu mülahaza, kanun-ı medenimiz bulunan *Mecelle-i Ahkam-ı Adliye* için de aynıyla vâridir. *Ahkâm-ı nikâh* ve verasete müteallik olan o metîn ve mükemmel dürûs-ı şer'iyemiz niçin böyle fikr-i teşvişe kurban oluyorlar, yazık değil mi?

Hele tecviz olunamayan hatalardan biri *mukaddime-i ilm-i hukukun* usul-i tedrisidir. Eğer bu ders daima okutulmuş olduğu tarzda okutulacaksa bunu programdan tayyetmek daha münasip olacaktır. Çünkü yeni girdiği devre-i bahtiyarî sayesinde hey'ât-ı medeniye arasına sokulmak isteyecek olan Osmanlı vatanının darülfünun[un]da, farazâ ilm-i hukukun ulûm-ı saire arasındaki mevkiini tayin için verilen izahât, bu memleketin muallimîni için bâis-i iftihar olmasa gerektir.

Yirminci asr-ı medeniyette ulûmu tasnif ederken "ilm-i mehâric-i hurûf" ile "ilm-i tedbir-i menzil"den bahsetmek pek garip görünüyor. Yeni yeni tasnifler, ulemâ-yı cihan tarafından tasvib edilmiş tarifler varken üç dört asır evvel muteber bulunan tarifât ve tasnifâtı biçare talebenin zihnine sokuşturmakta ısrar etmek insana oldukça ağır geliyor. Çünkü bunların olsa olsa bir kıymet-i tarihiyeleri olabilir.

Aynı zamanda, yine bunlar zikrolunmak şartıyla son harekât-ı fikriyeyi takip etmek kâbil olamaz mı, olamayacak mı?

İcat olmasa da iktibas da mı edemeyeceğiz?

Artık bu gibi hallere nihayet vererek her dersi ehline tevdi etmek zamanı gelmiştir. Genç zihinler artık yanlış ve müşevveş malumat ile dolamaz, yorumlamaz. Muallimleri daha bir müddet için bir teftiş-i ilmî altında bulundurmalı, hiç olmazsa mektepleri efkâr-ı mahdude ashâbından kurtarmalıdır. Genç

Türkiyemize genç fikirler yetiştirecek adamları aramalı. Bunlardan hey'et-i muallimîn içinde eksik değildir. Fakat diğerlerinden bir numune olsa bırakmamalı. Çünkü âciz bir şahit ve vatanperver sıfatıyla temin ederim ki şübbân-ı vatan bunlardan büyük zararlar görüyor.

Usul-i imtihanîyeden ve talebenin seviye-i idrakinden bahsetmek üzere ta'b-ı zihnimi izale için biraz daha istirahat-ı fikre muhtaç olduğumdan bunları gelecek bir makaleye terk ediyorum.